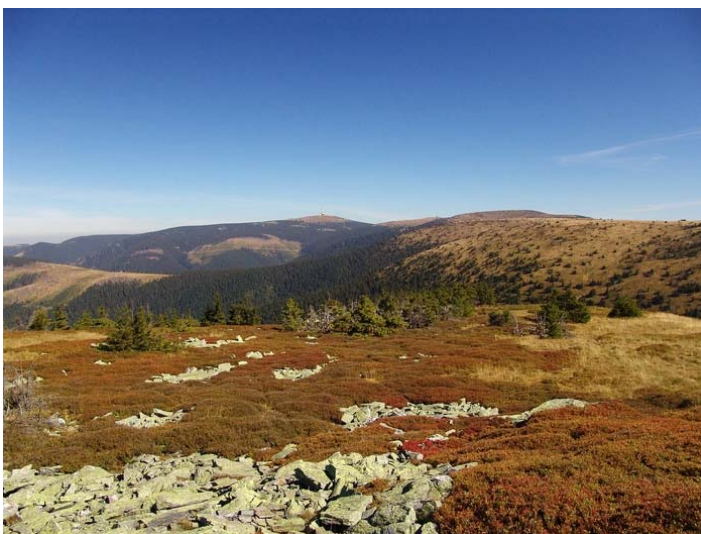

Mezinárodní rok biodiverzity – „Pro pestrou přírodu, pro budoucnost“

Biotop – hory

Horské masívy zůstávaly vzhledem ke své odlehlosti velice dlouho ušetřeny výrazných exploatačních vlivů. Z těchto důvodů zde přežívaly populace nejrozličnějších živočichů a rostlin, které byly citlivé na změny prostředí, dlouho, mnohde až do 18. století se rovněž uchovávaly původní lesní biotopy – pralesy.

V současnosti převažují v horských oblastech kulturní porosty smrku či buku, všechny významnější pralesovité zbytky porostů jsou chráněny jako přírodní rezervace. Z velkých šelem, coby klíčového vrcholného článku potravního řetězce, se ve více pohořích vyskytuje pouze rys ostrovid, jehož populace je zřejmě na velmi

mírném vzestupu. Vedle Beskyd či Šumavy, kde má tradičně nejvhodnější podmínky, se rys ostrovid objevuje v Jeseníkách nebo sporadicky v Krkonoších. Stále častěji se v našich horách setkáváme s dalším vlajkovým druhem – čápem černým, do míst s vhodnými podmínkami, zejména skalními výchozy, se vrací sokol stěhovavý. Na řadě míst se udržují početné populace jeřábka lesního, v horských smrčinách pohraničních hor se lze vzácně setkat s datlíkem tříprstým.

Jedinečné ostrovy glaciální fauny a flóry představují nejvyšší polohy Krkonoš a Hrubého Jeseníku, vysoce specifickou a mimořádně cennou a rozmanitou biotu hostí rašeliniště.

Přírodní prostředí českých hor čelí v současnosti vedle intenzivního lesního hospodaření dalším rizikům spočívajícím zejména v rozvíjejícím se cestovním ruchu, který je zaměřený na budování nových sjezdových tratí a výstavbu ubytovacích komplexů. Na mnohých místech tak dochází k fragmentaci lesních komplexů a narušení biotopů řady ohrožených druhů.

Od Beskyd po Šumavu jsou všechna hraniční pohoří s výjimkou Rychlebských a Krušných hor chráněna formou chráněných krajinných oblastí či národních parků s cílem aktivně pečovat o jedinečné přírodní dědictví našich hor, prezentovat je návštěvníkům a uchovat jejich bohatství dalším generacím.

Pro měsíc prosinec byly vybrány dva druhy vázané na hory – **datlík tříprstý** a **hořec tolitovitý**.

Datlík tříprstý

(*Picoides tridactylus*)

Datlík tříprstý je tajemným ptačím druhem horských lesů. Chová se poměrně tiše a nenápadně, takže jej lze pozorovat jen náhodně. Při setkání s člověkem však nebývá plachý a při troše štěstí si jej lze prohlédnout i na poměrně malou vzdálenost. Datlík létá obloukovitě podobně jako ostatní strakapoudi, přičemž třepetání křídel se střídá s fázemi krátkého plachtění. Také typický hlas „kik“ je podobný jiným strakapoudům, ale je nižší a měkčí, neozývá se však příliš často. Bubnování je spíše delší, zpočátku hlasitější a ke konci zrychluje.

Výskyt druhu v minulosti a současnosti

Datlík tříprstý je typickým prvkem avifauny tajgy s rozšířením v severských jehličnatých lesích Evropy, Asie a Severní Ameriky. V Čechách pravidelně hnízdí početnější populace datlíka pouze na Šumavě a v Novohradských horách. Ojedinelá pozorování byla zaznamenána v Českém lese a po více než 100 letech byl datlík překvapivě zjištěn i v Krušných horách. Na Moravě hnízdí především v Moravskoslezských Beskydech, v Hostýnsko-Vsetínských vrších a Javorníkách. Velikost populace datlíka v České republice je odhadována asi na 300–500 hnízdících párů a zdá se, že v posledních letech je poměrně stabilizovaná.

Stručný popis druhu

Jak napovídá název, datlík tříprstý se vyznačuje anatomickou zvláštností – na rozdíl od ostatních šplhavců, kteří mají čtyři prsty na nohou (dva dopředu a dva dozadu), má datlík prsty tři (dva dopředu a jeden dozadu). Dosahuje velikosti strakapouda velkého, je však nezaměnitelným šplhavcem vzhledem k bílým zadům, černým křídům a absenci jakéhokoliv červeného zbarvení. Celkově působí hodně tmavým dojmem, jen u sedícího ptáka jsou nápadná bílá záda a samec se od samice odlišuje jasně žlutým temenem hlavy.

Datlík tříprstý je stálý druh, v mimohnízdní době se však může zatoulávat i dosti daleko mimo svá hnízdiště. Hnízdo bývá umístěno většinou v dutině jehličnatého stromu (smrku nebo jedle), často suchého či ztrouchnivělého, a je umístěné obvykle jen několik metrů nad zemí. Hnízdí jednou ročně. Snáší 3–5 vajec, na kterých sedí 11 dní, po 22–25 dnech mláďata opouštějí hnízdo. Potravu získává převážně vydlabáváním ze ztrouchnivělého dřeva. Je výhradně živočišná a sestává především z brouků žijících ve stromech (kůrovci, tesařici)

a jejich larev, dále loví housenky, můry, tiplice i mravence. Specialitou tohoto druhu je požívání larev lýkožrouta smrkového.

Biotopové nároky druhu

Typickým životním prostředím tohoto druhu v naší republice jsou staré horské, především jehličnaté porosty se smrkem či jedlí a smíšené porosty pralesního charakteru se suchými či jinak poškozenými stromy. Vyskytuje se především ve vyšších nadmořských výškách nad cca 900 m n. m. a vystupuje až do nejvýše položených lesních porostů s dostatkem rozpadající se dřevní hmoty. Jen výjimečně hnízdí i v hospodářských porostech nižších poloh, nezbytná je však přítomnost většího množství odumírajících a

suchých stromů a jejich torz. Ve vhodných podmínkách vyšších nadmořských výšek bývá nejhojnějším datlovitým ptákem. V odumírajících kůrovcových porostech se hnízdní hustota může výrazně zvyšovat a datlík se zde řadí k jednomu z nejběžnějších ptačích druhů vůbec. Zvýšený výskyt lesnický významných druhů podkorního hmyzu v kombinaci s dostatkem odumírajících a suchých stromů má tedy na výskyt a početnost datlíka pozitivní vliv. Hlavním limitujícím faktorem jeho výskytu jsou naopak lesnické praktiky spojené s odstraňováním starých, odumírajících (s

hnilobami nebo kůrovci) a mrtvých stromů, běžně u nás praktikované v hospodářských lesích.

Ohrožení a ochrana

Vzhledem ke své zranitelnosti a vzácnosti je proto datlík tříprstý plným právem chráněn jako silně ohrožený druh a stal se i předmětem ochrany ve vybraných ptačích oblastech patřících do soustavy chráněných území NATURA 2000.

Víte, že...

...na vejcích sedí oba rodiče, společně pak obstarávají potravu mláďatům?

Hořec tolitovitý

(*Gentiana asclepiadea*)

Hořec tolitovitý je naším nejnámějším hořcem. Popularitu mu zajistil poměrně častý výskyt v horských oblastech a také stylizovaný hořec ve znaku Krkonošského národního parku. Tvoří velké trsy, které mohou dorůst výšky až 70 cm. Koncem léta rozkvétají na koncích lodyh četné, sytě modré, nápadné květy. Vzhled rostlin je natolik charakteristický, že ho jen těžko zaměníme s jinými druhy. Také naše další hořce jsou velmi dekorativní. K nejhezčím patří nachově zbarvený hořec panonský, který roste na Šumavě a žlutě kvetoucí hořec tečkovaný, který se vzácně vyskytuje v Jeseníkách.

Výskyt druhu v minulosti a současnosti

Hořec tolitovitý je typickým horským druhem, roste v Alpách, Karpatech, na Balkáně, Kavkazu a v Turecku. U nás se s ním setkáme v Krkonoších, Jizerských horách, Moravskoslezských Beskydech a Javorníkách, druhotný výskyt má na Ještědu, v Hrubém Jeseníku i jinde. Výskyt v Krkonoších je nejsevernější izolovanou částí areálu. Hořec tolitovitý můžeme spatřit na mnoha turistických trasách a naučných stezkách, např. v Obřím dole v Krkonoších, na loukách u Rýchorské boudy nebo v Beskydech na naučných stezkách Radegast a Čertův mlýn.

Stručný popis druhu

Hořec tolitovitý je vytrvalá rostlina, která je v průměru 20–60 cm vysoká. Z oddenku vyrůstají četné, hustě olistěné lodyhy, které mohou být přímé nebo sehnuté. Přisedlé, vstřícné listy mají kopinatý a až vejčité kopinatý tvar s výraznou, souběžnou žilnatinou. V horní části lodyhy vyrůstají v paždí listů sytě modré, pětičetné květy zvonkovitého tvaru. Barva květů může mít i světlejší odstíny modré, vzácněji se vyskytují i bílé kvetoucí rostliny. Koruna má na vnitřní straně drobné, tmavě modré nebo fialové tečky. Hořec tolitovitý kvete plně na konci léta, v srpnu a v září, ale ve vyšších polohách dokvétá až do října. Plodem je válcovitá tobolka s drobnými zploštělými, široce křídlatými semeny.

Biotopové nároky druhu

Roste v horských smrčínách i bučinách, nejraději v okolí cest nebo na jiných světlejších místech. Doprovází také rozvolněné porosty kosodřeviny. Často ho zastihneme v různých typech horských luk nebo v horských nivách, ale objevuje se i v alpských vřesovištích. Nemá vyhraněné nároky na stanoviště, roste na vlhčích humózních hlubších půdách i chudších mělkých půdách obvykle s mírně kyselou reakcí.

Ohrožení a ochrana

Hořec tolitovitý patří v Červeného seznamu mezi vzácnější druhy, které vyžadují pozornost. Je chráněn vyhláškou č. 395/1992 Sb. v kategorii ohrožených druhů. Bývá někdy trhán do kytic a přesazován do zahrádek, ale jeho pěstování je poměrně náročné. Je praktičtější pěstovat běžné prodejní druhy např. hořec Clusiův nebo různé další kultivary a křížence.

Víte, že...

... na světě existuje okolo 320 druhů hořců, z nichž některé jsou už tradičně pěstovány jako dekorativní a oblíbené skalničky. Některé druhy se pěstují jako léčivé rostliny, některé jsou přísadou oblíbených likérů.

Kontakty:

Libuše Vlasáková, odbor mezinárodní ochrany biodiverzity MŽP
tel.: 267 122 372, e-mail: libuse.vlasakova@mzp.cz

Michael Hošek, sekce dokumentace přírody a krajiny AOPK ČR
tel.: 241 082 802, e-mail: michael.hosek@nature.cz

Jarmila Krebsová, tiskové oddělení MŽP
tel.: 267 122 417, email : jarmila.krebsova@mzp.cz

Autoři fotografií:

Biotop – hory: str. 1 – Vladislav Laža

Datlík tříprstvý: str. 2 – 3 Ivan Dudáček, biotop - Bohuslav Kloubec

Hořec tolitovitý: str. 3 – 4: Miloslav Úlehla, biotop – Dana Turoňová